

بررسی مفهوم هویت و منافع ملی و رابطه بین آن‌ها در اندیشه مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی)

ابوذر گوهری مقدم^۱

رضا فیضی^۲

محمدباقر باباهادی^۳

تاریخ دریافت: ۱۳۹۶/۱۰/۱۵

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۷/۰۲/۱۸

چکیده:

یکی از مهم‌ترین مفاهیم شکل‌دهنده به جهت‌گیری سیاست خارجی یک کشور نوع نگاه و تعریف نخبگان و مسئولان از منافع ملی است. هویت نیز مفهوم کلان دیگری است که رابطه تنگاتنگی با مفهوم منافع ملی دارد. سؤال اصلی مقاله این است که رابطه میان منافع ملی و هویت در اندیشه مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی) چیست؟ برای این منظور بیانات معظم‌له در مورد مفاهیم منافع ملی و هویت استخراج و با استفاده از روش تحلیل مضمونی در نرم‌افزار MAXQDA مورد بررسی قرار گرفته‌اند. تحلیل مضمونی روشی برای شناخت، تحلیل و گزارش الگوهای موجود در داده‌های کیفی است. این روش فرآیندی برای تحلیل داده‌های متنی است و داده‌های پراکنده و متنوع را به داده‌هایی غنی و تفصیلی تبدیل می‌کند.

طبق نتایج حاصل از این پژوهش در اندیشه رهبر معظم انقلاب هویت ملی زیربنای منافع ملی است و منافع ملی جایگاه اصلی را در تصمیم‌گیری‌های مسئولان دارد. هویت، خود از عناصر اسلام، انقلاب و سابقه تاریخی منبث شده و به منافع ملی شکل می‌دهد. منافع ملی نیز بر طبق بیانات ایشان باید مبنای تصمیم‌گیری مسئولان قرار گیرد. در اندیشه رهبر انقلاب معنی‌دار شدن منافع ملی در تطابق آن با هویت است و اگر منافی دنبال شود که جدا از هویت باشد موجب بی‌هویتی خواهد شد.

کلیدواژه‌ها: آیت‌الله خامنه‌ای، هویت، منافع ملی، سیاست خارجی، سازه‌انگاری

۱- استادیار دانشکده علوم سیاسی، دانشگاه امام صادق (ع)؛ (نویسنده مسئول) agohari@gmail.com

۲- دانشجوی کارشناسی ارشد علوم سیاسی، دانشگاه امام صادق (ع) rezafeizi@isu.ac.ir

۳- دانشجوی کارشناسی ارشد علوم سیاسی، دانشگاه امام صادق (ع) babahadi@isu.ac.ir

مقدمه:

فهم رابطه بین هویت یک کشور و تبیین آن در دو قالب ملی و دینی به‌عنوان زمینه‌های ساخت هویت، دارای اهمیتی فراوان در شناخت منافع ملی و در پی آن نوع رفتارهای سیاست خارجی است؛ بنابراین برای دستیابی به منافع ملی هم‌تراز با هویت ملی ایرانی - اسلامی نیازمند فهم دقیق رابطه بین این دو مورد هستیم. با بررسی‌های صورت گرفته در منابع مختلف تاکنون پژوهشی با عنوانی نزدیک به عنوان پژوهش حاضر صورت نگرفته است. برای بررسی رابطه هویت و منافع ملی نیازمند منابع دقیق و کاربردی که قابلیت تبیین و اجرا در سطوح بالای نظام اسلامی را داشته باشد هستیم. برای این منظور به بررسی اندیشه مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی) خواهیم پرداخت.

بررسی اندیشه معظم له در حوزه منافع ملی و هویت از چند جهت حائز اهمیت است. اولاً با توجه به جایگاه ایشان در جمهوری اسلامی به‌عنوان رهبر و بر اساس نظریه ولایت فقیه این جایگاه مشروعیت بخش تمام اعمالی است که در سطح سیاسی و اجتماعی امکان بروز و ظهور می‌یابد. ثانیاً جایگاه رهبری نظام چه از بُعد شرعی و چه از بُعد قانونی محل مراجعه تمام جریان‌های فکری و سیاسی درون نظام و نهادهای تصمیم‌ساز می‌باشد. بنابراین می‌توان مواضع، تصمیمات و سیاست‌های ایشان را عصاره جامع همه نظرات کارشناسی دانست که طبیعتاً از غنای فوق‌العاده بالایی برخوردار خواهد بود و از این معنا می‌تواند پشتوانه نظری مناسبی برای شناخت، نسبت به امور کلان سیاست‌گذاری باشد. بیانات ایشان برای درک بهتر مبانی سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران اهمیت زیادی دارد. ثالثاً فارغ از موارد فوق که ناشی از جایگاه حقوقی رهبری نظام می‌باشد، شخصیت حقیقی ایشان از جامعیت بسیار بالایی برخوردار است. عمق اندیشه ایشان قبل از دوران رهبری نیز زبانزد جامعه نخبگانی بوده و بعد از دوران رهبری به‌واسطه عنایات حق تعالی بر گستره و عمق آن نیز افزوده شده است؛ بنابراین فارغ از مبانی حقوقی و شرعی نظرات ایشان در بسیاری از حوزه‌ها نظر کارشناسی متقن و قابل اتکاء می‌باشد که شایسته رجوع به آن خواهد بود. با توجه به پشتوانه تجربه ریاست جمهوری و سپس رهبری جمهوری اسلامی ایران تاکنون، ایشان فردی صاحب‌نظر در این حوزه تلقی می‌شوند و استخراج نظرات ایشان در حوزه سیاست خارجی امری لازم است.

یکی از نکات نوآوری در این پژوهش؛ استفاده از روش تحلیل مضمون با استفاده از نرم‌افزار تحلیل کیفی MAXQDA است. تحلیل مضمون یکی از روش‌های پژوهشی بر روی متون است و

بیشتر هنگامی کاربرد دارد که با حجم عظیمی از داده‌ها روبرو باشیم. با استفاده از این روش داده‌های متن کاهش یافته، بخش‌بندی، مقوله‌بندی و تلخیص می‌گردند و سپس به‌گونه‌ای بازسازی می‌شوند که مفاهیم و الگوهای موجود در متن از درون داده‌ها استخراج گردند. در این پژوهش تلاش می‌گردد تا رابطه میان منافع ملی و هویت در اندیشه مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی) به‌عنوان سؤال اصلی پژوهش حاضر پاسخ داده شود. در فرآیند پاسخگویی به این سؤال، به بررسی مفهوم منافع ملی و مفهوم هویت در اندیشه مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی) نیز پرداخته خواهد شد.

برای این منظور ابتدا بیانات معظم‌له به‌صورت موضوعی از پایگاه اینترنتی دفتر حفظ و نشر آثار ایشان، استخراج گردید. با توجه به حجم بالای فیش‌های احصاء شده در این مرحله فیش‌هایی با ارتباط «بسیار بالا» با مفاهیم مورد نظر برای ادامه پژوهش انتخاب شد و سپس با فراخوانی فیش‌ها در نرم‌افزار، کدگذاری اولیه صورت پذیرفت و مضامین پایه‌ای به دست آمده در نهایت به استخراج مضامین سازمان دهنده و فراگیر منتج گردید که در مرحله‌ی نهایی این مضامین به شکل جدید دوباره مفصل‌بندی شد.

پیشینه‌شناسی تحقیق:

بررسی و جستجو در بین مقالات و منابع متعدد نشان می‌دهد که تاکنون پژوهشی به سبک پژوهش حاضر چه به لحاظ روشی و چه به لحاظ موضوع و زمینه تحقیق، انجام نگرفته است. با این وجود برخی پژوهش‌های نزدیک به پژوهش حاضر در ادامه بررسی می‌گردد.

مقاله رابطه هویت و منافع در سیاست خارجی جمهوری اسلامی با تکیه بر رویکرد سازه‌انگاری از آقای محمدجعفر جوادی ارجمند در فصلنامه تحقیقات سیاسی و بین‌المللی. ایشان در این مقاله به دنبال نشان دادن رویکرد سازه‌انگارانه با توجه به هنجاری بودن رفتار سیاست خارجی ایران هستند و با بررسی رویکردها مختلف این نظریه به دنبال بررسی این مورد هستند. ایشان به چندهنجاری بودن رفتار ایران در سیاست خارجی در برهه‌های مختلف زمان اشاره دارند و این موضوع را با ایستا نبودن جهان بین‌الملل از منظر سازه‌انگاری تحلیل می‌کنند. در نهایت باید اشاره کرد که ایشان به دنبال تطبیق و تحلیل رفتار ایران با نظریه سازه‌انگاری هستند. در پژوهش حاضر مقاله آقای جوادی ارجمند به‌نوعی به‌عنوان ادبیات نظری و چارچوب نظری تحقیق قابل

استفاده است؛ اما از حیث پرداختن به اندیشه رهبر معظم انقلاب و بررسی رابطه دقیق هویت و منافع ملی از منظر ایشان با پژوهش حاضر متفاوت است و اهداف دیگری را دنبال می‌کند.

مقاله هویت ملی و سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران نوشته دکتر ابوالقاسم طاهری و حسین کریمی فرد در فصلنامه علوم سیاسی و روابط بین‌الملل. این مقاله به دنبال بررسی هویت در سیاست خارجی جمهوری اسلامی است و چارچوب تئوریک مقاله، سازه‌انگاری است. این مقاله با بررسی هویت به مؤلفه‌های هویت ایرانی می‌پردازد و در ادامه سیاست خارجی ایران را بر اساس این مؤلفه‌ها تبیین می‌نماید. این مقاله به نقش انقلاب اسلامی در جهت‌دهی به هویت ملی ایرانی پرداخته و برخی مؤلفه‌های جدید هویتی پس از انقلاب را در نوع رفتار سیاست خارجی جمهوری اسلامی بررسی می‌نماید. نویسنده در این مقاله سه لایه مهم هویتی برای رفتارهای سیاست خارجی ایران در نظر می‌گیرد؛ ایران‌گرایی، اسلام‌گرایی و تجددگرایی. این مقاله از حیث پرداختن به عناصر هویت‌ساز جمهوری اسلامی که در رفتار هنجارگرایانه ایران در سیاست خارجی ظهور و بروز دارد با پژوهش حاضر قرابت‌هایی دارد و حتی برخی مؤلفه‌های احصاء شده مقاله در ادبیات مقام معظم رهبری نیز وجود دارد و در پژوهش حاضر به آن‌ها اشاره شده است؛ اما وجه تفاوت آن در پرداختن پژوهش حاضر به اندیشه رهبر معظم انقلاب و همچنین گره زدن هویت ملی به منافع ملی است که در مقاله بررسی شده، به این رابطه پرداخته نشده است.

مقاله دولت، هویت و سیاست خارجی در ایران معاصر نوشته محمد مهدی مظاهری و اعظم مولایی در فصلنامه پژوهش‌های راهبردی سیاست. این مقاله با بررسی هویت و رویکرد نظری سازه‌انگاری به‌عنوان تمهید نظری، به دنبال نشان دادن هویت مستقل دولت‌های ایرانی از زمان پهلوی و حتی پس از جمهوری اسلامی از ملت است. این مقاله نشان می‌دهد که این نوع هویت به‌نوعی از هویت اصلی ملت ایران فاصله دارد و به بررسی علت فاصله گرفتن آن نیز می‌پردازد. این مقاله از حیث داشتن چارچوبی سازه‌انگارانه و بررسی هویت ملی با پژوهش حاضر اشتراکاتی دارد، اما از جهت اینکه بحث هویت را در نسبت بین دولت و ملت بررسی نموده و به دنبال بررسی هویت‌های شکل‌گرفته دولت‌های ایرانی بوده است و به منافع ملی نپرداخته، با پژوهش حاضر تفاوت دارد. چراکه پژوهش حاضر با توجه به اندیشه مقام معظم رهبری به‌عنوان رهبر نظام اسلامی به دنبال تبیین و تفسیر رابطه بین هویت و منافع ملی جهت رسیدن به رفتار واقعی سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران در صحنه بین‌الملل است.

روش‌شناسی پژوهش

روش استفاده شده در این پژوهش تحلیل مضمون از انواع تحلیل‌های کیفی و با بهره‌گیری از نرم‌افزار MAXQDA است. برای دستیابی به نتیجه مفید در تحقیقات کیفی، لازم است داده‌ها به صورت روشمند مورد بررسی و تحلیل قرار گیرند. تحلیل داده‌ها یک مرحله حیاتی از تحقیق کیفی است و مستلزم اقدام اساسی جهت گردآوری داده‌ها و مرتبط نمودن آن‌ها با مفاهیم انتزاعی سطح بالاتر هست.

ویژگی‌های تحلیل مضمون: تحلیل مضمون یکی از روش‌های پژوهشی بر روی متون است و بیشتر هنگامی کاربرد دارد که با حجم عظیمی از داده‌ها روبرو باشیم. با استفاده از این روش داده‌های متن کاهش یافته، بخش‌بندی، مقوله‌بندی و تلخیص می‌گردند و سپس به گونه‌ای بازسازی می‌شوند که مفاهیم و الگوهای موجود در متن از درون داده‌ها استخراج گردند.

تحلیل مضمون روشی برای شناخت، تحلیل و گزارش الگوهای موجود در داده‌های کیفی است. این روش فرآیندی برای تحلیل داده‌های متنی است و داده‌های پراکنده و متنوع را به داده‌هایی غنی و تفصیلی تبدیل می‌کند. برخلاف روش‌های کیفی مثل تحلیل گفتمان، تحلیل محتوا، نظریه داده‌بنیاد و ... تحلیل مضمون به چارچوبی نظری که از قبل وجود داشته باشد وابسته نیست و از آن می‌توان در چارچوب‌های نظری متفاوت و برای امور مختلف استفاده کرد (شیخ‌زاده، ۱۳۹۰: ۸-۱۵۱۲).

شناسایی مضمون: هر متن یا داده دارای ایده‌ها و مفاهیمی است که در صورت فهم درست آن می‌توان ساختار و چارچوب اصلی متن را به دست آورد. مضمون یا تم دربردارنده نکته‌ای مهم درباره داده‌ها در رابطه با پرسش پژوهش است و مفهوم و معنای عمیقی از داده‌ها را بازنمایی می‌کند که حاصل کشف الگوی منظمی در روابط میان آن‌هاست. مضمون روح حاکم بر متن است که نشانه این امر تکرار مضمون در بخش‌های مختلف متن داده و در قالب کلمات و اصطلاحات مختلف است.

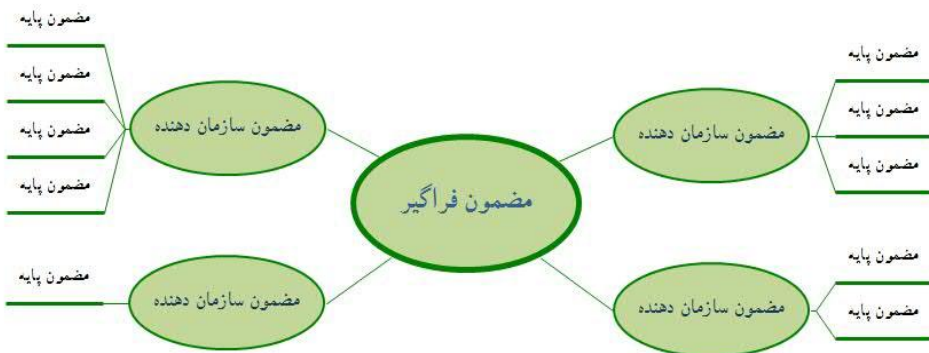
مضمون یک طرح و اصل عینی نظام‌مند است که در حول و حوش آن جهان نویسنده تمایل دارد خود را سازمان داده و بسط پیدا کند. اساس در آن، همان ارتباطات پنهانی است، آن هویت پنهانی و خفی که باید از پوشش ساختاری که آن را دربرگرفته است، بیرون کشید و آشکار کرد.

۱۱۰ فصلنامه امنیت ملی، سال هشتم، شماره بیست و هشتم، تابستان ۱۳۹۷ —◆
 مضامین اصلی یک اثر، معماری پنهان آن را به وجود می‌آورند و باید بتوانند کلید نظام آن را به ما بدهند. مضامین غالباً در اثر بسط داده شده و از سر گرفته می‌شوند. تکرار و از سر گیری، خبر از دغدغه‌های ذهنی ناخودآگاهی نویسنده می‌دهد (معین، ۱۳۹۴: ۸۶).

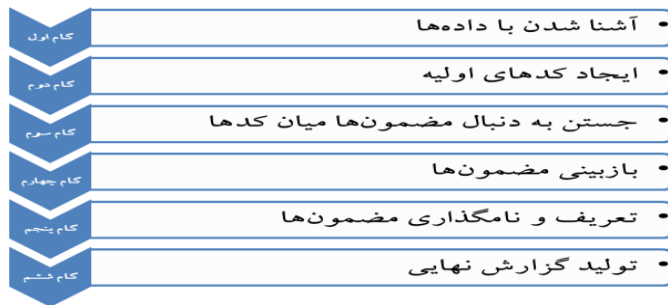
روش‌های شناخت مضامین: با توجه به تعریفی که از مضمون ارائه شد، روشن شد که برخی از مضامین به صورت آشکار در متن وجود دارند و برخی را با مذاقه در متون باید پیدا کرد. ولی سؤال اصلی این است که مضمون چه ویژگی‌هایی دارد و از کجا باید آن را شناسایی کرد؟ با اینکه در تحقیقات کیفی نمی‌توان پاسخ روشن و صریحی داد ولی می‌توان ویژگی‌های را نام برد که راهنمای مناسبی برای ما باشند. در شناخت مضمون توجه به برخی ویژگی‌های موجود در متن می‌تواند به شناخت مضامین یاری رساند که برخی از آن‌ها عبارتند از: توجه به کلمات تکراری، توجه به کلمات مکنون، توجه به کلمات کلیدی، مقایسه و هم‌سنجی، کاوش موضوعات مهم، جستجوی اطلاعات مفقود و ... (شیخ‌زاده، ۱۳۹۰: ۱۶۲).

عناوین و طبقه‌بندی مضامین: طبقه‌بندی‌های متفاوتی از مضامین ارائه شده است، مثلاً بر اساس زمان شناخت مضمون، ماهیت مضمون در متن، سلسله مراتب مضمون در قالب مضامین، جایگاه مضمون در شبکه مضامین، قابلیت مشاهده مضمون در متن، منشأ شناسایی مضمون، نقش مضمون در تحلیل و تثبیت موقعیت مضمون؛ مضامین را طبقه‌بندی کرده‌اند که یکی از پرکاربردترین روش‌های آن، طبقه‌بندی با توجه به جایگاه مضمون در شبکه مضامین است:

۱- فراگیر یا کانون شبکه ۲- سازمان‌دهنده یا واسط ۳- پایه یا نکات کلیدی متن

فرآیند تحلیل مضمون: برای انجام پژوهشی با روش تحلیل مضمونی سه مرحله اساسی را باید پشت سر گذاشت؛ اول تجزیه متن، سپس بررسی متن و کدگذاری و در مرحله نهایی بازسازی و تولید گزارش نهایی. برخی مثل براون و کلارک فرآیند تحلیل مضمون را در شش مرحله توضیح داده‌اند (براون و کلارک، ۲۰۰۶: ۱۰۱-۷۷).

چارچوب نظری و مفاهیم:

هویت و منافع ملی، مفاهیم اساسی در سیاست خارجی هر کشوری هستند که طرز نگاه به آن‌ها و تعریفشان می‌تواند نوع کنش بازیگران سیاسی در روابط بین‌الملل را تعیین کند و کوچک‌ترین تغییری در هر یک از این مفاهیم باعث تغییرات عمده‌ای در رفتار بازیگران خواهد شد. در تعریف هویت، آن را «تعریف خود» یا «تعریف کیستی خود» در مقابل «دیگری» دانسته‌اند. در این تعریف، موجود خودآگاه، به تاریخ، حافظه مشترک جمعی، جایگاه سرزمینی، فرهنگی و نظایر آن اشاره می‌کند و خود را از دیگرانی که دارای این خصصت‌ها نیستند متمایز می‌کند (جنکینز، ۱۳۸۱: ۴۸ - ۳۳). منافع ملی نیز مهم‌ترین انگیزه‌ها و ارزش‌ها، عالی‌ترین اهداف و حیاتی‌ترین نیازهای هر کشوری هستند که کنش و رفتار سیاست خارجی آن را در عرصه بین‌المللی شکل داده و هدایت می‌کند (دهقانی فیروزآبادی، ۱۳۹۵: ۲۰۲).

این پژوهش با توجه به هنجاری بودن رفتار جمهوری اسلامی ایران در عرصه بین‌المللی در نظر دارد تا رفتار جمهوری اسلامی را که با توجه به عناصر هویتی آن شکل گرفته است در چارچوب نظریه سازه‌انگارانه تحلیل کند. سازه‌انگاری به‌عنوان یکی از نظریات جدید روابط بین‌الملل هویت را شکل‌دهنده رفتارها و کنش بازیگران می‌داند. سازه‌انگاری در روابط بین‌الملل یک صورت‌بندی نظری جدید در مناظرات است و به‌نوعی حاصل تناقضات درونی جریان غالب خردگرا در معادلات جهانی و ضعف پیش‌بینی‌های آن در روابط بین‌الملل است. مقایسه برخی

۱۱۲ فصلنامه امنیت ملی، سال هشتم، شماره بیست و هشتم، تابستان ۱۳۹۷ —◆
 مؤلفه‌های جریان خردگرا با سازه‌انگاری ما را در فهم بهتر این نظریه کمک خواهد کرد. جریان خردگرا معتقد است که کنشگران واحدهای ذره‌ای و عقلانی هستند که در سلسله‌مراتب قدرت بوده و به دنبال منافع مادی محدود خود می‌باشند. «منافع کنشگران در این دیدگاه نسبت به تعاملات اجتماعی آن‌ها جنبه برون‌زا دارد و در حقیقت تعاملات اجتماعی عامل مهم تعیین‌کننده منافع آن‌ها تلقی نمی‌شود» (رویس-اسمیت، ۱۳۹۳: ۲۷۹).

در مقابل سازه‌انگاران کنشگران را اجتماعی تلقی کرده و ارزش‌های فرهنگی و هنجارها را در تکوین آن‌ها مؤثر می‌بینند. «سازه‌انگاران به جای آنکه تعین برون‌زا برای منافع کنشگران قائل باشند، یعنی شکل‌گیری منافع را مقدم بر تعامل اجتماعی بدانند، منافع را به نسبت این تعاملات درون‌زاد می‌بینند، یعنی بر آنند که نتیجه کسب هویت است و از طریق فرآیند ارتباطات، تأمل درباره تجربه‌ها و اجرای نقش آموخته شده است» (رویس-اسمیت، ۱۳۹۳: ۲۸۸).

سازه‌انگاران بر این باورند که هویت‌ها، منافع و کنش بازیگران را شکل می‌دهد و از این رو، درک درست آن‌ها برای تحلیل سیاست خارجی و رفتار بین‌المللی بازیگران حیاتی است. سازه‌انگاری در پی احیای روشمند نقش ایده‌ها و الگوهای ذهنی و هنجارها در تحلیل سیاست خارجی خواهد بود. مسئله نقش «تصویرهای ذهنی» از خود و دیگران در شکل‌دهی به سیاست خارجی مورد توجه تحلیل‌های سازه‌انگار بوده است. این مسئله از طریق قرار گرفتن مسئله «هویت» نظام سیاسی در مرکز تحلیل سیاست خارجی تحقق می‌یابد. با محور قرار گرفتن هویت است که ایده مرکزی سازه‌انگاری مبنی بر قرار دادن ذهنیت به‌عنوان قوام‌بخش نظام تحقق می‌یابد و نظریه سیاست خارجی سازه‌انگاری ممکن می‌شود (متقی و کاظمی، ۱۳۸۶: ۲۲۰-۲۱۹). خط فکری سازه‌انگاری را به‌صورت کلی می‌توان به این صورت نمایش داد:

این نظریه راه‌گشای تحلیل رفتار کشورهای ایران است؛ زیرا رفتار جمهوری اسلامی ایران صرفاً بر اساس قدرت و منافع مادی شکل نمی‌گیرد. این منافع بر اساس

هویت تکوین یافته از اسلام و انقلاب و زمینه‌های تاریخی ملت ایران بوده و در همین قالب، قابل تحلیل و تفسیر است.

مفاهیم هویت و منافع ملی با اینکه در وهله اول معنی تقریباً مشترکی را به ذهن خواننده و شنونده متبادر می‌سازند ولی با تدقیق بیشتر مشخص خواهد شد که مفاهیمی با معانی و برداشت‌های مختلف هستند و اجماعی در خصوص معانی آن‌ها تاکنون حاصل نشده است. در ذیل به توضیح مهم‌ترین معانی این دو مفهوم به صورت خلاصه خواهیم پرداخت.

هویت: برای هویت معانی متعددی ذکر کرده‌اند، اما در مجموع هویت را می‌توان ویژگی یا کیفیتی دانست که موجب تمایز و شناسایی فرد، قوم یا جامعه‌ای از یکدیگر می‌شود. در واقع هویت، عامل یا عواملی است که فرد را از فردی و گروهی را از گروه دیگر مجزا می‌کند (زمانی محجوب، ۱۳۸۵: ۳۱). ویژگی تعاریف هویت در سطح فردی این است که بحث فرد را مطرح می‌کند و بر احساس چه کسی بودن تأکید می‌کند ولی در هویت جمعی بر ما تأکید دارد و هویت جمعی را شناسه آن حوزه و قلمرو از حیات اجتماعی می‌داند که فرد با ضمیر ما خود را متعلق، متناسب و مدیون بدان می‌داند و در برابر آن احساس تعهد و تکلیف می‌کند (عبداللهی، ۱۳۷۴: ۷۰).

مهم‌ترین کارکرد هویت، ایجاد پیوستگی و همانندی است. در تحقق این امر، دو عنصر اهمیت دارد: تعریف ما از خود و دیگری. هویت در هر سطحی در مقابل «غیر» مطرح می‌شود؛ بنابراین، هویت وجه تمایز بین «من» یا «ما» با «غیر» و «دیگری» است و احساسی است که تعلق فرد را به یک کشور، جامعه و مجموعه خاص نشان می‌دهد. ریچارد جنکینز معتقد است مفهوم هویت به‌طور هم‌زمان میان افراد یا اشیاء، دو نسبت محتمل برقرار می‌سازد: از یک طرف شباهت و از طرف دیگر تفاوت (افتخاری، ۱۳۹۳: ۲۱).

منافع ملی: منافع ملی در هر کشوری با توجه به شرایط سیاست جغرافیایی و تاریخی آن کشور منطبق بر ارزش‌های حیاتی، اصول اساسی و مورد قبول جامعه تبیین می‌شود. این اصول اساسی که به‌نوعی هویت ساخته شده یک ملت است، خود برگرفته از فلسفه و عرفان، فرهنگ و تاریخ، آداب و سنن و گذشته و در مجموع ارزش‌ها و هنجارهای یک ملت هستند. منافع ملی در واقع چیزی است که ملحوظ داشتن آن موجب حفظ موجودیت کشور می‌شود.

۱۱۴ فصلنامه امنیت ملی، سال هشتم، شماره بیست و هشتم، تابستان ۱۳۹۷

منافع ملی هدفی بنیادی، شاخص غایی و راهنمایی کلی برای تعیین و تبیین سیاست خارجی است. منافع ملی حاصل درک و برداشت کلی از عناصری است که حیاتی‌ترین نیازهای کشور را تشکیل می‌دهند، عناصری چون حفظ وجود خود اعم از جان مردم و نظام اجتماعی و حاکمیت کشور، استقلال کامل، تمامیت ارضی، امنیت نظامی و رفاه اقتصادی و اعتبار ملی در سطوح بین‌المللی (علی بخشی، بیات، ۱۳۸۷: ۲۸-۱۲).

منافع ملی، هدف و انگیزه اصلی رفتار کشورها در محیط بین‌الملل است و از این حیث قابل تغییر و مذاکره نیست؛ اما شناخت صحیح آن نیز لازمه تعامل خارجی و بین‌المللی است. اگر درک صحیحی از منافع ملی و کارکردهای آن وجود داشته باشد، کشور هیچ‌گاه به عقب باز نخواهد گشت و همواره رو به جلو و در حال پیشرفت خواهد بود. یکی از موارد مهم در این مقاله، شناخت صحیح منافع ملی از دیدگاه رهبر معظم انقلاب به‌عنوان کسی است که راهبردها و جهت‌گیری‌های اصلی منافع ملی در سیاست خارجی را مشخص و تبیین می‌نمایند. این ضرورت زمانی بیشتر مورد توجه است که بدانیم منافع ملی در ارتباط مستقیم با تصمیم‌گیری‌ها و اقدامات عملی در حوزه دیپلماسی کشور بوده و آینده یک کشور در گرو فرآیند اقدامات دستگاه دیپلماسی کشور هست.

برقراری رابطه بین هویت و منافع ملی در بیانات مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی) نیز بارها مورد اشاره ایشان قرار گرفته است. ایشان در دیدار مسئولان نظام با اشاره به معانی منافع ملی می‌فرمایند: «منافع ملی آن‌وقتی منافع ملی هستند که با هویت ملی ملت ایران، با هویت انقلابی ملت ایران در تعارض نباشند. آن‌وقتی منافع واقعاً منافع ملی هستند که با هویت ملت در تعارض نباشند، والا آنجایی که ما چیزی را به‌عنوان منافع ملی در نظر می‌گیریم لکن هویت ملی را پایمال می‌کنیم، قطعاً اشتباه کرده‌ایم، این منافع ملی نیست... منافع ملی بایستی با هویت ملی تطبیق داده بشود، نه اینکه هویت ملی تابع منافع ملی قرار بگیرد که قهراً منافع تخیلی است» (امام خامنه‌ای، ۱۳۹۶). در این پژوهش سعی داریم تا با بررسی بیانات مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی) ابتدا تعاریف هویت و منافع ملی و سپس نوع رابطه‌ای را که ایشان میان این مفاهیم قائل هستند، به دست آوریم.

مفهوم هویت و منافع ملی و رابطه آن‌ها در اندیشه مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی)

بررسی مفاهیم هویت و منافع ملی در بیانات و کدگذاری اولیه: با توجه به پژوهش‌های سابق نگارندگان در حوزه بیانات مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی)، ابتدا بیانات ایشان در حوزه مفاهیم منافع ملی و هویت استخراج گردید. در این مرحله بیش از صد فیش موضوعی مرتبط به مفاهیم احصاء و در نرم‌افزار MAXQDA فراخوان شدند و کدگذاری اولیه روی آن‌ها صورت پذیرفت. از میان کل فیش‌های کدگذاری شده ۳۷ مضمون پایه‌ای و به تناسب آن ۳۷ فیش با درجه ارتباط بسیار زیاد منتخب شد.

ردیف	فیش	مضامین پایه
۱	مسئولان کشور در قوای سه گانه و همه فعالان سیاسی و فرهنگی بدانند که حفظ منافع ملی در وحدت کلمه و پرهیز از تفرقه و اختلاف است. (۱۳۸۰/۱۱/۲۳)	حفظ منافع ملی در گروهی وحدت کلمه مسئولان کشور
۲	آن‌جایی که منافع ملت و مواجهه با دشمن مطرح است، مواظب باشند اختلافات را کنار بگذارند و مثل یک تیم کار کنند. آن‌طور نباشد که در تیم ملی، آن‌جایی که منافع ملت مطرح است، به دروازه خودی گل بزنند! اگر این می‌شود، عیبی ندارد؛ نام‌ها مختلف باشد، اما دل‌ها یکی باشد. دل‌ها یکی؛ بر محور دین، بر محور نظام، بر محور اسلام و بر محور منافع ملی باشد. (۱۳۷۹/۰۵/۰۵)	اتحاد در مواجهه با دشمن
۳	اگر ما در دنیا ارتشی را پیدا کنیم که اعتقاداتش مثل اعتقادات مردم، احساساتش مثل احساسات مردم، خودش نه در خدمت اشخاص و افراد، بلکه در خدمت مردم و در خدمت منافع ملی به معنای حقیقی باشد، این ارتش خیلی ارزش دارد؛ این ارتش شماست. من مورد دیگری را واقعاً سراغ ندارم. (۱۳۹۱/۰۲/۰۳)	ارتش حامی منافع ملی
۴	چرا کسانی که همیشه چشم به دهان بیگانگان دارند تا حرف آن‌ها را تکرار کنند، نسبت به بسیج زبان به ناسزا می‌کشایند و بسیج را که درخور تشریف و تعظیم و تحسین است، مورد اهانت و بی‌مهری قرار می‌دهند؟ چون نقش بسیج را در حفظ استقلال ملی، در حفظ غرور ملی، در حفظ افتخارات ملی، در تأمین منافع ملی و بالاخره و بالاتر از همه در اعلاء پرچم اسلام و نظام جمهوری اسلامی می‌دانند. (۱۳۷۹/۰۷/۲۹)	بسیج حامی منافع ملی
۵	اگر امروز در جامعه ما، کسانی به فکر سوءاستفاده باشند؛ به‌جای رفاه ملت، رفاه خودشان را در نظر بگیرند و بی‌اعتنا به منافع ملت باشند، بی‌تقوایی کرده‌اند. (۱۳۶۸/۱۱/۲۰)	ترجیح منافع ملی بر منافع شخصی و گروهی
۶	پیشرفت‌های بشری مال همه است، مال کس خاصی نیست؛ همه بشریت حق دارند از این پیشرفت‌ها استفاده کنند. هرکسی عاقل‌تر باشد، زرتنگ‌تر باشد، بلدتر باشد، بیشتر استفاده می‌کند؛ ما مایلیم که عاقل‌تر و بلدتر باشیم، ان‌شاءالله بیشتر هم استفاده خواهیم کرد. این	تعریف منافع ملی به دور از دخالت‌های خارجی

	حرف معنایش این است که منافع ملی ما ذیل تلقین سیاست‌های خارجی نباید قرار بگیرد. ما باید خودمان منافع ملی را تعریف کنیم؛ تحمیل نباید وجود داشته باشد. (۱۳۹۶/۰۳/۲۲)
تعریف منافع ملی درست در نقطه مقابل منافع دشمنان	البته یکی از معیارها هم این است که هرچه دشمنان این ملت می‌خواهند، عکس آن باید عمل کرد. چیزی که آن‌ها می‌خواهند، خیر ملت نیست. آن‌ها منافع خودشان را دنبال می‌کنند. [...] آن‌ها دنبال منافع خودشان هستند. اگر جهتی را نشان دادند و به جایی تمایلی داشتند، معلوم است که منافع آن‌ها در آن است؛ که درست نقطه مقابل منافع ملت و نظام جمهوری اسلامی است و باید با آن مخالفت کرد؛ همان معیاری که امام (ره) به ما گفتند. (۱۳۸۴/۰۳/۰۵)
استقلال دادن انقلاب به تعریف منافع ملی	منافع ملت، اوّل کار تحت‌الشعاع منافع انگلیس، بعد هم در این سسی، چهل سال اخیر، تحت‌الشعاع منافع آمریکا. اگر منافع آمریکا در چیزی بود، در کاری بود، در معامله‌ای بود، محال بود که مسئولان این کشور برخلاف آن رفتار کنند؛ بر طبق نظر آن‌ها رفتار می‌کردند. انقلاب آمد، این بساط غلط، این معادله غلط و این رابطه‌ی بسیار تحقیرآمیز و ذلت‌بار را به هم زد. (۱۳۷۷/۰۸/۱۲)
ملاک تصمیم‌گیری دولت‌ها	ملاک تصمیم‌گیری برای دولت‌ها، تأمین منافع ملی است؛ حالا چه منافع کوتاه‌مدت، چه منافع بلند مدت. مسئله اینجا است که منافع ملی را چه جوری تعریف کنیم، چه جوری شناسایی کنیم؛ چه چیزی را واقعاً منافع ملی بدانیم و چه چیزی را نه. (۱۳۹۶/۰۳/۲۲)
لزوم توجه به منافع ملی در تصمیم‌گیری‌ها	اگر دردسری وجود دارد، ناشی از طبیعت نظام جمهوری اسلامی است. این طبیعت عبارت است از نگاه مستقل به مسائل عالم و تحت تأثیر قدرت‌ها قرار نگرفتن در کوچک و بزرگ مسائل. این از تعالیم اسلام است، این آموزش اسلام است، این هم دستوری است که اسلام به ما داده است. اسلام نخواست است که ملت مسلمان در جهت‌گیری‌اش، در حرکتش، در سیاست‌هایش، در تصمیم‌گیری‌هایش تابع مراکز باشد که مصالح استکباری خودشان و نگاه منفعت‌طلبانه خودشان را دارند. باید نگاه کند آنچه را که منافع ملت و امت اسلام اقتضاء می‌کند، مسئولان حکومت مؤظفند آن را رعایت کنند. ما بر این اساس تحت تأثیر سیاست‌های قدرت‌های مستکبر و مسلط قرار نگیریم. (۱۳۸۸/۰۲/۲۴)
لزوم توجه به منافع ملی در جذب سرمایه خارجی	اگر امکان جذب سرمایه‌های خارجی در کشور فراهم می‌شود، به معنای حقیقی کلمه منافع ملت و هویت ملی را در نظر بگیرد و مصالح کشور را قربانی نکند. این‌طور نباشد که یک جهت را مورد توجه قرار دهیم و جهات دیگر را فراموش کنیم. جذب سرمایه‌های خارجی باید به شکلی باشد که اقتصاد کشور از آن سود ببرد، نه زیان. ما بعضی از رشدها و شکوفایی‌های بادکنکی را در برخی از کشورهای شرق آسیا دیدیم. نخست‌وزیر مالزی در تهران به من گفت که ما در مدت چند روز، از یک کشور ثروتمند به یک کشور فقیر تبدیل شدیم. این خوب است؟ یعنی سرنوشت اقتصاد کشور در دست یک تاجر فرنگی باشد که اگر اراده کرد، بتواند کشوری را با میلیاردها دلار گردش سرمایه‌ای، در ظرف چند روز به خاک سیاه بنشاند و فلج کند. (۱۳۸۰/۰۴/۱۰)

<p>قطع دست تجاوزگر به منافع ملی</p>	<p>ما روی منافع کشور و ملتمان با هیچ‌کس در دنیا معامله نمی‌کنیم. ما ملت ایران در چهاردیواری کشور خودمان، هر دستی که به سمت منافع ما - چه منافع علمی، چه منافع طبیعی، چه منافع انسانی، چه منافع فناوری - به تجاوز دراز شود، بی‌درنگ آن را قطع خواهیم کرد. (۱۳۸۳/۰۴/۱۵)</p>	<p>۱۲</p>
<p>لزوم دفاع قاطع از منافع ملی</p>	<p>ملت ما نشان داده است که در مقابل چنین زورگویی و تهدیدی و در مقابل چهره وقیح زمامداران آمریکا مشت‌های خودش را گره می‌کند؛ می‌گوید ما با هر کس که استقلال و هویت و منافع ملی و حیثیت ما را تهدید کند، مقابله می‌کنیم و بر دهان او مشت می‌کوبیم. (۱۳۸۴/۰۲/۱۱)</p>	<p>۱۳</p>
<p>وظیفه ملت در حراست از منافع ملی</p>	<p>ملت‌ها چه وظیفه‌ای دارند؟ ملت‌ها وظیفه دارند برای صیانت و حراست از خود و برای دفاع از کیان، عزت و هویت خود، خود را آماده نگه دارند. آن ملتی که در این راه غفلت کند، نابود شده است؛ آن ملتی که نتواند نیاز خود را به دفاع، به ایستادگی و به مقاومت، بهنگام بفهمد، پامال شده است... ملت ما نشان داده است که دچار چنین غفلتی نشده و نخواهد شد؛ نیروهای مسلح ما نشان داده‌اند که در میدان دفاع از منافع ملت و کشورشان لحظه‌ای دچار سستی و درنگ نخواهند شد. (۱۳۸۳/۰۴/۱۸)</p>	<p>۱۴</p>
<p>نیروهای مسلح حامی منافع ملی</p>	<p>ملت‌ها چه وظیفه‌ای دارند؟ ملت‌ها وظیفه دارند برای صیانت و حراست از خود و برای دفاع از کیان، عزت و هویت خود، خود را آماده نگه دارند. آن ملتی که در این راه غفلت کند، نابود شده است؛ آن ملتی که نتواند نیاز خود را به دفاع، به ایستادگی و به مقاومت، بهنگام بفهمد، پامال شده است... ملت ما نشان داده است که دچار چنین غفلتی نشده و نخواهد شد؛ نیروهای مسلح ما نشان داده‌اند که در میدان دفاع از منافع ملت و کشورشان لحظه‌ای دچار سستی و درنگ نخواهند شد. (۱۳۸۳/۰۴/۱۸)</p>	<p>۱۵</p>
<p>عنصر هویت ملی: اسلام</p>	<p>جمهوری اسلامی، جهت را صد و هشتاد درجه تغییر داد. ملت ایران احساس هویت می‌کند؛ هویت اسلامی که هویت ایرانی هم نشأت‌گرفته از همین هویت اسلامی است. احساس می‌کند که ایران اسلامی همان هویت گمشده‌ای است که بایستی این ملت دوباره آن را به دست بیاورد، بر اساس او، آرمان‌های خود را معین و برنامه‌ریزی کند و تلاش و مجاهدت خود را شکل دهد. این کاری است که ملت ما به‌خوبی انجام داده است و دارد انجام می‌دهد. (۱۳۷۸/۰۲/۱۶)</p>	<p>۱۶</p>
<p>اعتماد به نفس، دستاورد تکیه بر هویت</p>	<p>با این مسائلی که برای کشور پیش آمد، با این همه مشکلات، با تحمیل جنگ، با تحمیل تحریم‌های کذایی، با دشمنی صریح و واضح قدرتهای مسلط دنیا، کشور توانسته است این دستاوردها را به دست بیاورد، این‌ها نیست جز اینکه کشور احساس هویت کرد؛ ملت ایران هویت خودش را فهمید، شناخت، احساس موجودیت کرد، با قوت و قدرت حرکت کرد. این احساس هویت چنین حالتی را به انسان می‌دهد؛ این اعتمادبه‌نفس را به انسان می‌دهد. (۱۳۹۶/۰۳/۲۲)</p>	<p>۱۷</p>

آداب فردی، اجتماعی و ملی شاخص تشخیص هویت	فرهنگ و هویت یک ملت و سمت و سوی آن را می‌توان با استفاده از شاخص‌های مصداقی همچون عقاید، اخلاق، آداب، رفتارهای فردی و اجتماعی و خَلقیات ملی تشخیص داد. (۱۳۹۰/۰۳/۲۳)	۱۸
فراملی بودن هویت ما	هویت ملی و جمعی در کشور ما حتی از ملیت هم فراتر است. ما با این‌که ملیت را محترم و مقدس می‌شماریم و بسیار هم روی ملیت - به معنای مثبت آن، نه به معنای منفی آن؛ همان چیزی که در عرف سیاسی دنیا به آن «ناسیونالیسم» گفته می‌شود - تکیه می‌کنیم؛ اما هویت جمعی و ملی ملت ایران، نظام اسلامی است که حتی از ملیت ایرانی، کارایی و جذابیت بیشتر و حوزه تأثیر وسیع‌تری دارد. اهمیت این هویت جمعی به این است که هم در مقیاس ایرانی دارای بازده و تأثیر است، هم در مقیاس اسلامی چنین تأثیری دارد و هم در مقیاس جهانی مؤثر است؛ یعنی چیزی که دیگر ملیت‌ها هیچ‌کدام این‌ها را ندارند؛ یک چیز فراملی است. (۱۳۸۰/۰۸/۱۲)	۱۹
فرهنگ، اعتقادات، دین، اراده، استقلال، حکومت، اقتصاد از عناصر هویت	استکبار اول هم که وارد می‌شود، نمی‌گوید من می‌آیم تا هویت ملی شما مردم را انکار کنم؛ این‌طور که نمی‌آید؛ به بهانه‌های مختلف وارد می‌شود. وقتی وارد شد، آن چیزی را که هدف می‌گیرد، هویت ملی است؛ یعنی فرهنگ، اعتقادات، دین، اراده، استقلال، حکومت، اقتصاد و همه چیز را از آن ملت سلب می‌کند و در مشت خود می‌گیرد؛ همان چیزی که در ایران قبل از انقلاب اتفاق افتاده بود. (۱۳۷۸/۰۸/۱۲)	۲۰
شکل گرفتن هویت ملی با فرهنگ	هویت ملی با «فرهنگ» شکل می‌گیرد. هویت هر ملتی، فرهنگ اوست؛ این را نباید زخمی و جریحه‌دار کرد. علت مقابله ملت ایران با فرهنگ غربی این است. (۱۳۷۷/۱۱/۱۳)	۲۱
عناصر هویت ملی: انقلاب	انقلاب بخش مهمی از هویت ما است. انقلاب یعنی آن حرکت تحوُّلی عمیقی که با تکیه به اسلام توانست وضعیت کشور را عوض کند و یک قلم مهم آن، این بود که ملت را از حاشیه بیرون آورد، وارد متن اداره کشور کرد. ملت در کشور، هیچ‌کاره بود؛ ملت ایران، در طول قرن‌های متمادی، اصلاً در ذیل حکومت‌ها تعریف می‌شد، نقشی در ایجاد [حکومت‌ها نداشت]. (۱۳۹۶/۰۳/۲۲)	۲۲
عناصر هویت ملی: تاریخ	ریشه‌داری ما در تاریخ یعنی نیروهای انسانی ما در طول تاریخ، دارای افکار بلندی بوده‌اند - در بخش‌های مختلف: در فلسفه، در علم، در فنآوری - و در طول تاریخ به‌حسب موقعیت زمانی، کارهای بزرگی را انجام داده‌اند و به بشریت حرکت داده‌اند؛ این را توجه داشته باشید. اینکه ما خیال کنیم «فنآوری نو و ابتکار، متعلق به غرب و اروپا و مربوط به آن‌ها است و از اول این‌جور بوده»، نخیر، این خطا است. ما در دوران‌هایی پیشرو و پیشتاز در فنآوری بودیم؛ فنآوری‌های متناسب روز. (۱۳۹۶/۰۳/۲۲)	۲۳
تقویت مؤلفه‌های هویت‌بخش در مناطق مرز نشین و ایرانیان خارج از کشور	تقویت مؤلفه‌های هویت‌بخش ملی (ایرانی، اسلامی، انقلابی) و ارتقاء وفاق و همگرایی اجتماعی در پهنه سرزمینی به‌ویژه در میان مرزن‌نشینان و ایرانیان خارج از کشور. (۱۳۹۳/۰۲/۳۰)	۲۴

<p>تقویت مؤلفه‌های هویت‌بخش در تعلیم تربیت</p>	<p>روزآمد ساختن محتوای تعلیم و تربیت و تدوین برنامه درس ملی مبتنی بر فلسفه تعلیم و تربیت اسلامی و متناسب با نیازهای کشور و انطباق محتوی با پیشرفت‌های علمی و فناوری و اهتمام به تقویت فرهنگ و هویت اسلامی - ایرانی. (۱۳۹۲/۰۲/۱۰)</p>	<p>۲۵</p>
<p>لزوم توجه به هویت در تصمیم‌گیری‌ها</p>	<p>سند چشم‌انداز بیست‌ساله به‌عنوان سیاست‌های نظام و مطالبات و سیاست‌های رهبری مطرح می‌شود؛ آن‌وقت در پیشانی این چشم‌انداز، این‌طوری می‌آید که «ایران کشوری است توسعه‌یافته» تا می‌رسد به اینجا «با هویت اسلامی و انقلابی و الهام‌بخش در جهان اسلام». معلوم می‌شود خواب آشفته‌ای که در دل آن‌ها امید به وجود آورده بود، خواب بی‌تعبیری است؛ یعنی همه برنامه‌های پنج‌ساله‌ای که از سال ۱۳۸۴ شروع خواهد شد و بر اساس سند چشم‌انداز بیست‌ساله خواهد بود، باید در این خط و در این جهت باشد؛ همه باید اسلام انقلابی و ایران اسلامی را به معنای واقعی کلمه دنبال کنند و در جهان اسلام الهام‌بخش باشند. (۱۳۸۳/۱۲/۲۷)</p>	<p>۲۶</p>
<p>حفظ هویت ایرانی - اسلامی ملت با حضور مردم تاکنون</p>	<p>آنچه مهم است، حفظ هویت جمعی یک ملت یا یک مجموعه انسانی است، زیر هر نامی. هویت ایرانی - اسلامی مردم ما و ملت ما، به برکت انقلاب اسلامی، به برکت حضور مردم در صحنه و دخالت و شراکت مردم در مسائل اساسی نظام، یک واقعیت جاافتاده است. (۱۳۹۰/۰۷/۲۵)</p>	<p>۲۷</p>
<p>شکست هویت ملی ما یعنی شکست هویت دنیای اسلام</p>	<p>ما باید وحدت خود را روزه‌روز مستحکم‌تر کنیم و از پرداختن به امور فرعی خودداری نماییم. امروز مسئله اصلی، حفظ هویت جمهوری اسلامی و هویت اسلامی این کشور است. چشم‌های دنیای اسلام و امت اسلام نگران این است. شما توانسته‌اید یک الگو در دنیا نشان دهید؛ دشمن می‌خواهد این الگو را در هم بشکند. مقصود، شکست ایران نیست؛ بلکه شکست دنیای اسلام است. (۱۳۸۲/۰۷/۰۲)</p>	<p>۲۸</p>
<p>مسئولیت همگان در حفظ هویت ملی</p>	<p>درست است که امروز دفاع از مرزهای جغرافیایی نیست، دوران جنگ مسلحانه دفاع از کشور امروز در اینجا مطرح نیست، اما دفاع از مرزهای هویت ملی چرا؛ این مطرح است؛ دفاع از مرزهای شخصیت دینی و اسلامی چرا؛ دفاع از مرزهای عقیدتی چرا؛ این‌ها هست. همه‌مان مسئولیم. جوان امروز اگر در آن دوره نبوده است تا در مقابل دشمن بایستد و از هجوم او ممانعت کند و از خانه خود و شهر خود دفاع کند، امروز می‌تواند در میدان شرف و افتخار دفاع از شخصیت ملی، از عزت ملی، از هویت ملی، از عقیده مستحکم اسلامی نقش ایفاء کند. (۱۳۹۰/۰۷/۲۳)</p>	<p>۲۹</p>
<p>دفاع مردم از هویت در مقابل دشمن</p>	<p>ملت ما نشان داده است که در مقابل چنین زورگویی و تهدیدی و در مقابل چهره وقیح زمامداران آمریکا مشت‌های خودش را گره می‌کند؛ می‌گوید ما با هر کس که استقلال و هویت و منافع ملی و حیثیت ما را تهدید کند، مقابله می‌کنیم و بر دهان او مشت می‌کوبیم. (۱۳۸۴/۰۲/۱۱)</p>	<p>۳۰</p>

<p>معنادار شدن منافع ملی در رابطه با هویت ملی</p>	<p>منافع ملی در رابطه با هویت ملی، معنا می‌شود و ترجمه می‌شود. آن چیزی که ظاهرش منفعت است، اما باطنش با هویت ملی ناسازگار یا معارض است، در واقع منافع ملی نیست؛ زیان‌های ملی است. (۱۳۹۶/۰۳/۳۱)</p>	<p>۳۱</p>
<p>لزوم تعارض نداشتن منافع ملی با هویت ملی</p>	<p>منافع ملی آن‌وقتی منافع ملی هستند که با هویت ملی ملت ایران، با هویت انقلابی ملت ایران در تعارض نباشند. آن‌وقتی منافع واقعاً منافع ملی هستند که با هویت ملت در تعارض نباشند، والا آنجایی که ما چیزی را به‌عنوان منافع ملی در نظر می‌گیریم لکن هویت ملی را پایمال می‌کنیم، قطعاً اشتباه کرده‌ایم، این منافع ملی نیست. (۱۳۹۶/۰۳/۲۲)</p>	<p>۳۲</p>
<p>لزوم تطبیق منافع ملی با هویت ملی</p>	<p>این چیزی است که از دوران مشروطه تا قبل از انقلاب، متأسفانه سرنوشت همیشگی کشور ما بوده؛ هویت ملی را زیر پا لگدمال کردند. البته از قبل از دوران پهلوی، از اواخر دوران قاجار، این حالت پیش آمده. هویت ملی همیشه پامال چیزهایی شده است که به‌عنوان منافع ملت ایران به نظر مدیران و تصمیم‌گیران و تصمیم‌سازان می‌رسیده و اجرا می‌کردند؛ این یعنی معکوس کردن نسبت. منافع ملی بایستی با هویت ملی تطبیق داده بشود، نه اینکه هویت ملی تابع منافع ملی قرار بگیرد که قهراً منافع تخیلی است. (۱۳۹۶/۰۳/۲۲)</p>	<p>۳۳</p>
<p>بی‌هویت شدن ملت در صورت عدم تطبیق منافع ملی با هویت ملی</p>	<p>اینکه یک نفری بیاید بگوید که «ما از فرق سر تا ناخن پا باید فرنگی بشویم تا اینکه بتوانیم پیشرفت کنیم، ترقی کنیم»، این همان پامال کردن هویت ملی است؛ یعنی به یک ملتی با سابقه تاریخی، با فرهنگ غنی و قوی، با این همه اعتقادات، با این همه سرمایه‌های گوناگون معنوی می‌گویند «شما بیایید همه چیزتان را رها کنید، بریزید دور، از فرق سر تا ناخن پا بشوید غربی تا آن‌وقت بتوانید پیشرفت کنید»؛ یعنی یک منفعی را تصویر می‌کنند و ترسیم می‌کنند برای ملت که لازمه‌اش جدا شدن از هویت ملی است؛ این همان بی‌هویت کردن ملت و بی‌موجودیت کردن ملت است؛ که در دوران پهلوی، به حد اعلی رسید؛ البته عرض کردم، از اواخر دوران قاجار شروع شده بود. انقلاب آمد، این نگاه را عوض کرد، تغییر داد. (۱۳۹۶/۰۳/۲۲)</p>	<p>۳۴</p>
<p>استخراج منافع ملی از هویت ملی</p>	<p>یکی از کارهای بزرگ انقلاب اسلامی همین است که یک هویتی برای ملت تعریف کرد و بر آن پافشاری کرد؛ منافع ملی را بر اساس آن استخراج کرد و استنباط کرد و ترسیم کرد و تصدیق کرد و دنبال کرد. (۱۳۹۶/۰۳/۲۲)</p>	<p>۳۵</p>
<p>شرط بودن هویت و عدم شرطیت سود در تعیین منافع ملی</p>	<p>هر آن چیزی که با این هویت در تعارض باشد، منافع ملی نیست، ولو ما تصور کنیم که این یک سودی است برای ملت یا منفعتی است برای ملت؛ نه هرچه با اسلام ما، با انقلاب ما، با گذشته و سابقه تاریخی دیرینه ما، معارضه داشته باشد، جزء منافع ملی به حساب نمی‌آید. (۱۳۹۶/۰۳/۲۲)</p>	<p>۳۶</p>
<p>برخاستن منافع ملی از هویت ملی</p>	<p>منفعت ملی آن چیزی است که با هویت ملت ایران هیچ‌گونه معارضه‌ای نداشته باشد و از آن برکنار هم نباشد؛ یعنی برخاسته از این هویت باشد؛ این می‌شود منفعت ملت ایران. (۱۳۹۶/۰۳/۲۲)</p>	<p>۳۷</p>

دسته‌بندی و نام‌گذاری مضامین: در این مرحله مضامین پایه‌ای احصاء شده در مرحله قبل، با توجه به ارتباط و همبستگی بین آن‌ها دسته‌بندی شده و یازده مضمون سازمان دهنده و سه مضمون فراگیر تولید و نام‌گذاری گردید.

مضامین فراگیر	مضامین سازمان دهنده	مضامین پایه		
منافع ملی	مصادیق منافع ملی	حفظ منافع ملی در گروهی وحدت کلمه مسئولان کشور اتحاد در مواجهه با دشمن		
	الزامات تعیین منافع ملی	ترجیح منافع ملی بر منافع شخصی و گروهی تعریف منافع ملی به دور از دخالت‌های خارجی تعریف منافع ملی درست در نقطه مقابل منافع دشمنان		
	جایگاه منافع ملی در تصمیم‌گیری‌ها	استقلال دادن انقلاب به تعریف منافع ملی منافع ملی، ملاک تصمیم‌گیری دولت‌ها لزوم توجه به منافع ملی در تصمیم‌گیری‌ها لزوم توجه به منافع ملی در جذب سرمایه خارجی		
	لزوم حفظ منافع ملی		ارتش حامی منافع ملی	
			بسیج حامی منافع ملی	
			قطع دست تجاوزگر به منافع ملی	
			لزوم دفاع قاطع از منافع ملی	
			وظیفه ملت در حراست از منافع ملی	
	هویت	تعریف هویت	آداب و رفتارهای فردی، اجتماعی و ملی شاخص تشخیص هویت فراملی بودن هویت ما فرهنگ، اعتقادات، دین، اراده، استقلال، حکومت، اقتصاد از عناصر هویت	
			اهمیت هویت	شکل گرفتن هویت ملی با فرهنگ اعتماد به نفس، دستاورد تکیه بر هویت
		عناصر هویت ملی		اسلام
				انقلاب
		لزوم تقویت مؤلفه‌های هویت‌بخش ملی		سابقه تاریخی
				تقویت مؤلفه‌های هویت‌بخش در مناطق مرزنشین و ایرانیان خارج از کشور
تقویت مؤلفه‌های هویت‌بخش در تعلیم تربیت				

جایگاه هویت در تصمیم‌گیری‌ها	لزوم توجه به هویت در تصمیم‌گیری‌ها	
لزوم حفظ هویت ملی	حفظ هویت ایرانی - اسلامی ملت با حضور مردم تاکنون	
	شکست هویت ملی ما یعنی شکست هویت دنیای اسلام	
	مسئولیت همگان در حفظ هویت ملی	
	دفاع مردم از هویت در مقابل دشمن	
رابطه هویت و منافع ملی	معنادار شدن منافع ملی در رابطه با هویت ملی	هویت زیربنای منافع ملی
	لزوم تعارض نداشتن منافع ملی با هویت ملی	
	لزوم تطبیق منافع ملی با هویت ملی	
	بی‌هویت شدن ملت در صورت عدم تطبیق منافع ملی با هویت ملی	
	استخراج منافع ملی از هویت ملی	
	شرط بودن هویت و عدم شرطیت سود در تعیین منافع ملی	
	برخاستن منافع ملی از هویت ملی	

گزارش و توصیف نتایج: پس از طی مراحل تبدیل متن به جملات و نیز به مضامین، دسته‌بندی و نام‌گذاری مضامین سازمان دهنده و فراگیر، در این مرحله به مفصل‌بندی دوباره و جدید و در نهایت تولید گزارش نهایی خواهیم پرداخت.

مضمون فراگیر منافع ملی: منافع ملی یکی از سه مضمون فراگیر در پژوهش حاضر از بیانات رهبری است که خود از چهار مضمون سازمان‌دهنده مصادیق، الزامات تعیین و تعریف، جایگاه در تصمیم‌گیری و لزوم حفظ منافع ملی تشکیل شده است.

در اندیشه مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی) منافع ملی اهمیت و جایگاه خاصی در تصمیم‌گیری‌های مسئولان دارد. ایشان در این خصوص می‌فرمایند: «ملاک تصمیم‌گیری برای دولت‌ها، تأمین منافع ملی است؛ حالا چه منافع کوتاه‌مدت، چه منافع بلندمدت» (امام خامنه‌ای: ۱۳۹۶/۰۳/۲۲). ایشان آحاد ملت و مسئولان را در برابر منافع ملی مسئول دانسته و لزوم حفظ آن توسط مردم، نیروهای مسلح و مسئولان را یادآور می‌شوند: «ما روی منافع کشور و ملت‌مان با هیچ‌کس در دنیا معامله نمی‌کنیم. ما ملت ایران در چهاردیواری کشور خودمان، هر دستی که به سمت منافع ما - چه منافع علمی، چه منافع طبیعی، چه منافع انسانی، چه منافع فناوری - به تجاوز دراز شود، بی‌درنگ آن را قطع خواهیم کرد» (امام خامنه‌ای: ۱۳۸۳/۰۴/۱۵).

مقام معظم رهبری در تعیین و تعریف منافع ملی به سه نکته مهم اشاره می‌کنند؛ اول اینکه در تعیین و تعریف منافع ملی باید هویت ملی را در نظر گرفت، ثانیاً منافع جمعی و کشور را به منافع گروهی و شخصی ترجیح داد، ثالثاً در تعریف منافع ملی باید کاملاً مستقل عمل کرد و زیر بار فشارهای خارجی قرار نگرفت و حتی باید منافع ملی در تضاد با منافع دشمنان باشد: «البته یکی از معیارها هم این است که هرچه دشمنان این ملت می‌خواهند، عکس آن باید عمل کرد. چیزی که آن‌ها می‌خواهند، خیر ملت نیست. آن‌ها منافع خودشان را دنبال می‌کنند. آن‌ها دنبال منافع خودشان هستند. اگر جهتی را نشان دادند و به جایی تمایلی داشتند، معلوم است که منافع آن‌ها در آن است؛ که درست نقطه مقابل منافع ملت و نظام جمهوری اسلامی است و باید با آن مخالفت کرد؛ همان معیاری که امام (ره) به ما گفتند» (امام خامنه‌ای: ۱۳۸۴/۰۳/۰۵).

همچنین ایشان مهم‌ترین مصداق منافع ملی که نیازمند توجه بیشتر است را اتحاد و وحدت داخلی می‌دانند: «مسئولان کشور در قوای سه‌گانه و همه فعالان سیاسی و فرهنگی بدانند که حفظ منافع ملی در وحدت کلمه و پرهیز از تفرقه و اختلاف است» (امام خامنه‌ای: ۱۳۸۰/۱۱/۲۳).

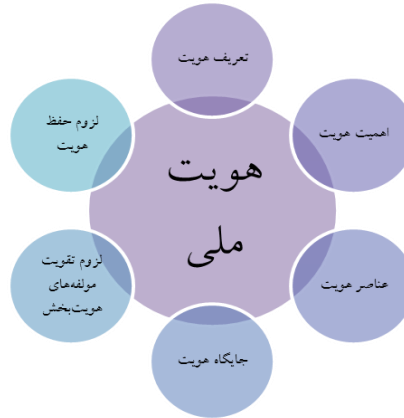
مضمون فراگیر هویت ملی:

مضمون هویت ملی دارای شش مفهوم سازمان‌دهنده است:

۱. تعریف هویت
۲. اهمیت هویت
۳. عناصر هویت
۴. جایگاه هویت

۵. لزوم تقویت مؤلفه‌های هویت‌بخش

۶. لزوم حفظ هویت

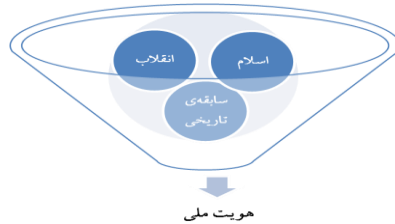

ما طبق با نظر مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی) هویت جمهوری اسلامی ایران، یک هویت فراملی است و با فرهنگ کشور شکل می‌گیرد: «هویت ملی با «فرهنگ» شکل می‌گیرد. هویت هر ملتی، فرهنگ اوست» (امام خامنه‌ای: ۱۳/۱۱/۱۳۷۷).

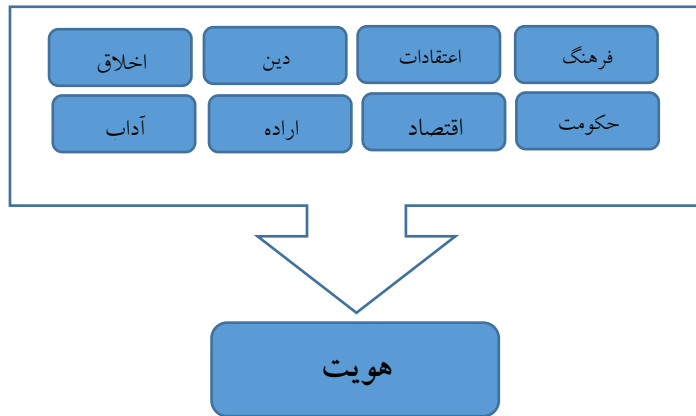
ایشان در بیان عناصر هویت‌ساز جمهوری اسلامی به سه عامل اسلام، انقلاب و سابقه تاریخی اشاره می‌کنند و سپس به تبیین هر سه مؤلفه در ادامه می‌پردازند: «اسلامی بودن ما یعنی ارزش‌ها و اصول اسلام، تشکیل‌دهنده هویت ما است. انقلاب بخش مهمی از هویت ما است. انقلاب یعنی آن حرکت تحوُّلی عمیقی که با تکیه به اسلام توانست وضعیت کشور را عوض کند و یک قلم مهم آن، این بود که ملت را از حاشیه بیرون آورد، وارد متن اداره کشور کرد. ملت در کشور، هیچ‌کاره بود؛ ملت ایران، در طول قرن‌های متمادی، اصلاً در ذیل حکومت‌ها تعریف می‌شد، نقشی در ایجاد [حکومت‌ها نداشت]. ریشه‌داری ما در تاریخ یعنی نیروهای انسانی ما در طول تاریخ، دارای افکار بلندی بوده‌اند -در بخش‌های مختلف: در فلسفه، در علم، در فنآوری- و در طول تاریخ به‌حسب موقعیت زمانی، کارهای بزرگی را انجام داده‌اند و به بشریت حرکت داده‌اند؛ این را توجّه داشته باشید. اینکه ما خیال کنیم «فنآوری نو و ابتکار، متعلق به غرب و اروپا و مربوط به آن‌ها است و از اوّل این جور بوده»، نخیر، این خطا است. ما در دوران‌هایی پیشرو و پیش‌تاز در فنآوری بودیم؛

♦ بررسی مفهوم هویت و منافع ملی و رابطه بین آنها ۱۲۵

فناوری‌های متناسب روز» (امام خامنه‌ای: ۱۳۹۶/۰۳/۲۲). این مؤلفه‌های سه‌گانه باید مستمراً تقویت شوند.

ایشان همچنین هویت را دارای مؤلفه‌هایی می‌دانند که می‌توان از طرق این مؤلفه‌ها به هویت یک کشور پی برد: «فرهنگ و هویت یک ملت و سمت‌وسوی آن را می‌توان با استفاده از شاخص‌های مصداقی همچون عقاید، اخلاق، آداب، رفتارهای فردی و اجتماعی و خَلقیات ملی تشخیص داد» (امام خامنه‌ای: ۱۳۹۰/۰۳/۲۳). «استکبار، اوّل هم که وارد می‌شود، نمی‌گوید من می‌آیم تا هویت ملی شما مردم را انکار کنم؛ این‌طور که نمی‌آید؛ به بهانه‌های مختلف وارد می‌شود. وقتی وارد شد، آن چیزی را که هدف می‌گیرد، هویت ملی است؛ یعنی فرهنگ، اعتقادات، دین، اراده، استقلال، حکومت، اقتصاد و همه‌چیز را از آن ملت سلب می‌کند و در مشت خود می‌گیرد؛ همان چیزی که در ایران قبل از انقلاب اتفاق افتاده بود» (امام خامنه‌ای: ۱۳۷۷/۰۸/۱۲).

مضمون فراگیر رابطه هویت و منافع ملی

می‌توان گفت رابطه میان هویت ملی و منافع ملی مهم‌ترین مضمون فراگیر در پژوهش حاضر است و به خاطر همین اهمیت مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی) به این رابطه در طی دو سخنرانی متوالی

۱۲۶ فصلنامه امنیت ملی، سال هشتم، شماره بیست و هشتم، تابستان ۱۳۹۷ ————— ♦
اشاره می‌فرمایند. در اندیشه ایشان هویت ملی زیربنای منافع ملی با تمام ویژگی‌ها و اهمیتش است از نظر ایشان ملاک تشخیص درستی و نادرستی منافع ملی، میزان سازگاری و انطباق آن با هویت است: «منافع ملی آن‌وقتی منافع ملی هستند که با هویت ملی ملت ایران، با هویت انقلابی ملت ایران در تعارض نباشند. آن‌وقتی منافع واقعاً منافع ملی هستند که با هویت ملت در تعارض نباشند، والا آنجایی که ما چیزی را به‌عنوان منافع ملی در نظر می‌گیریم لکن هویت ملی را پایمال می‌کنیم، قطعاً اشتباه کرده‌ایم، این منافع ملی نیست» (امام خامنه‌ای: ۱۳۹۶/۰۳/۲۲).

منافع ملی در اندیشه رهبری اولاً باید مستخرج از هویت ملی باشد، ثانیاً با هویت ملی سازگار و مطابق باشد. در اندیشه ایشان معنی دار شدن منافع ملی در تطابق آن با هویت است و اگر منافی دنبال شود که جدا از هویت باشد موجب بی‌هویتی خواهد شد. «اینکه یک نفری بیاید بگوید که «ما از فرق سر تا ناخن پا باید فرنگی بشویم تا اینکه بتوانیم پیشرفت کنیم، ترقی کنیم»، این همان پامال کردن هویت ملی است؛ یعنی به یک ملتی با سابقه تاریخی، با فرهنگ غنی و قوی، با این همه اعتقادات، با این همه سرمایه‌های گوناگون معنوی می‌گویند «شما بیایید همه چیزتان را رها کنید، بریزید دور، از فرق سر تا ناخن پا بشوید غربی تا آن‌وقت بتوانید پیشرفت کنید»؛ یعنی یک منافی را تصویر می‌کنند و ترسیم می‌کنند برای ملت که لازمه‌اش جدا شدن از هویت ملی است؛ این همان بی‌هویت کردن ملت و بی‌موجودیت کردن ملت است که در دوران پهلوی، به حد اعلی رسید؛ البته عرض کردم، از اواخر دوران قاجار شروع شده بود. انقلاب آمد، این نگاه را عوض کرد، تغییر داد» (امام خامنه‌ای: ۱۳۹۶/۰۳/۲۲).

نتیجه‌گیری

بررسی اندیشه مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی) در حوزه مفاهیم هویت ملی، منافع ملی و رابطه بین آنها، با توجه به جایگاه سیاست‌گذاری و نیز تجربه ایشان، نتایج قابل توجهی را در پی داشت. در پژوهش حاضر سه مضمون فراگیر هویت، منافع ملی و رابطه هویت و منافع ملی به دست آمد. مفهوم هویت ملی در اندیشه مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی) دارای سه زمینه کلی اسلام، انقلاب و سابقه تاریخی است که هر کدام از این زمینه‌ها در کنار هم باعث شکل‌گیری و تکوین هویت ملت ایران گردیده است. ایشان برخی موارد نظیر فرهنگ، اعتقادات، دین، اخلاق، نوع حکومت، اقتصاد و آداب و رسوم ملت ایران را عناصر شکل‌دهنده هویت ملی مردم ایران می‌دانند. هویت تکوین یافته اسلامی، انقلابی و تاریخی ملت ایران در نگاه ایشان خدشه‌ناپذیر است و

نادیده گرفتن آن در سیاست‌گذاری و تصمیم‌گیری‌ها نه تنها موجب بی‌اهمیتی تصمیمات می‌شود بلکه در نهایت می‌تواند به بی‌هویتی ملت بیانجامد. هویت در نگاه ایشان از جمله عواملی است که باعث شکل‌گیری اعتماد به نفس ملی است و باید مؤلفه‌های هویت بخشی ملت دائماً حفظ و تقویت شوند. مسئولیت حفظ و تقویت هویت ملی از نگاه ایشان بر عهده همگان بوده لکن ایشان بر لزوم تقویت مؤلفه‌های هویت‌بخش ملی در مناطق مرزنشین و ایرانیان خارج از کشور و نیز در بخش تعلیم و تربیت همگانی بیش از دیگر موارد اشاره دارند.

منافع ملی در نگاه ایشان جایگاه ثانویه نسبت به هویت ملی دارد، به عبارت دیگر برای تعریف و تعیین منافع ملی باید به هویت و عناصر سازنده آن به‌عنوان اصول تعیین‌کننده نگریست. در اندیشه ایشان منافع ملی دارای اهمیت بسیار بالا بوده و غیرقابل معامله و مذاکره است؛ در واقع ایشان در مقام سیاست‌گذار کلان کشور در حوزه سیاست خارجی بر روی منافع وجودی تأکید دارند. ایشان شاخص‌های:

الف) سازگاری با هویت

ب) در نظر گرفتن منافع ملت به‌جای منافع شخصی و گروهی

ج) استقلال از بیگانگان

را در تعریف منافع ملی مطرح کرده و حتی ضدیت با منافع دشمنان را در تعیین منافع ملی مورد توجه و تأکید قرار می‌دهند. در نگاه مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی) برای اتخاذ تصمیم در حوزه‌های مختلف کشوری حتماً باید منافع ملی را مورد توجه قرار داد و از نگاه سودآوری مطلق بدون توجه به منافع ملی پرهیز کرد؛ زیرا احتمال سودبخشی یک امر نمی‌تواند تضاد آن با منافع ملی را جبران کند.

به‌طور کلی می‌توان به یک مدل مفهومی از رابطه هویت ملی و منافع ملی در اندیشه مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی) رسید. در اندیشه ایشان هویت ملی زیربنای منافع ملی است و منافع ملی جایگاه اصلی را در تصمیم‌گیری‌های مسئولان دارد. طبق نگاه ایشان، هویت ملت ایران که دارای ساحت‌های اسلامی، انقلابی و تاریخی است باعث شکل‌گیری منافع ملی جمهوری اسلامی ایران شده است و این منافع نوع و جهت‌گیری تصمیمات مسئولین را تعیین می‌کند.

منابع:

- امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی)، *مجموعه بیانات*، قابل دسترسی در: www.khamenei.ir
- استراس، آنسلم و کوربین، جولیت (۱۳۸۵)، *اصول روش تحقیق کیفی: نظریه‌های مبنایی، رویه‌ها و شیوه‌ها*، ترجمه بیوک محمدی، تهران: پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی.
- افتخاری، اصغر؛ اسدی، علیرضا؛ نزهت ابراهیم (۱۳۹۳)، *ناسیونالیسم و هویت ملی در اندیشه حضرت آیت‌الله خامنه‌ای*، پژوهشنامه انقلاب اسلامی، دوره ۴، شماره ۱۱، ۴۳-۱۹.
- بابک معین، مرتضی (۱۳۹۴)، *مفهوم مضمون و آسیب‌شناسی نقد مضمونی*، پژوهش‌های ادب و زبان فرانسه، سال دوم، شماره چهارم (پاییز و زمستان) ۷۷-۹۲.
- جنکینز، ریچارد (۱۳۸۱)، *هویت اجتماعی*، ترجمه تورج یاراحمدی، تهران: نشر شیرازه.
- دهقانی فیروزآبادی، جلال (۱۳۹۵)، *کلیات روابط بین‌الملل*، تهران: مخاطب.
- رویس اسمیت، کریستین (۱۳۹۳)، *نظریه‌های روابط بین‌الملل*، ترجمه حمیرا مشیرزاده و روح‌الله طالبی، تهران: نشر میزان.
- زمانی محجوب؛ حبیب (۱۳۸۵)، *نقش دین در هویت بخشی به ایرانیان*، در منصورنژاد محمد، *دین و هویت*، تهران: مؤسسه مطالعات ملی - تمدن ایرانی، ۲۹-۵۶.
- شیخزاده، محمد و همکاران (۱۳۹۰)، *تحلیل مضمون و شبکه مضامین: روشی ساده و کارآمد برای تبیین الگوهای موجود در داده‌های کیفی*، اندیشه مدیریت راهبردی، سال پنجم، شماره دوم (پاییز و زمستان): ۱۵۱-۱۹۸.
- عبداللهی، محمد (۱۳۷۴)، *بحران هویت جمعی: دینامیسم و مکانیسم تحول آن در ایران*، نامه انجمن جامعه‌شناسی ایران، مجموعه مقالات، دفتر اول، ۶۳-۸۳.
- علی‌بخشی، ابراهیم؛ بیات، محمدحسن (۱۳۸۷)، *مبانی نظری منافع ملی*، تهران: سازمان عقیدتی سیاسی ارتش جمهوری اسلامی ایران، نشر آجا.
- متقی، ابراهیم؛ کاظمی، حجت (۱۳۸۶)، *سازمان‌نگاری، هویت، زبان و سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران*، فصلنامه سیاست، دوره سی و هفتم، شماره ۴، (زمستان): ۲۰۹-۲۳۸.
- Braun, Virginia; Victoria Clarke (2006). "Using thematic analysis in psychology". *Qualitative Research in Psychology*, 3, pp 77- 101. available online at: https://www.researchgate.net/publication/235356393_Using_Thematic_Analysis_in_Psychology.